

Batik, vogelnestjes, drijvende markten en cake

Nieuw leven historische binnensteden Indonesië

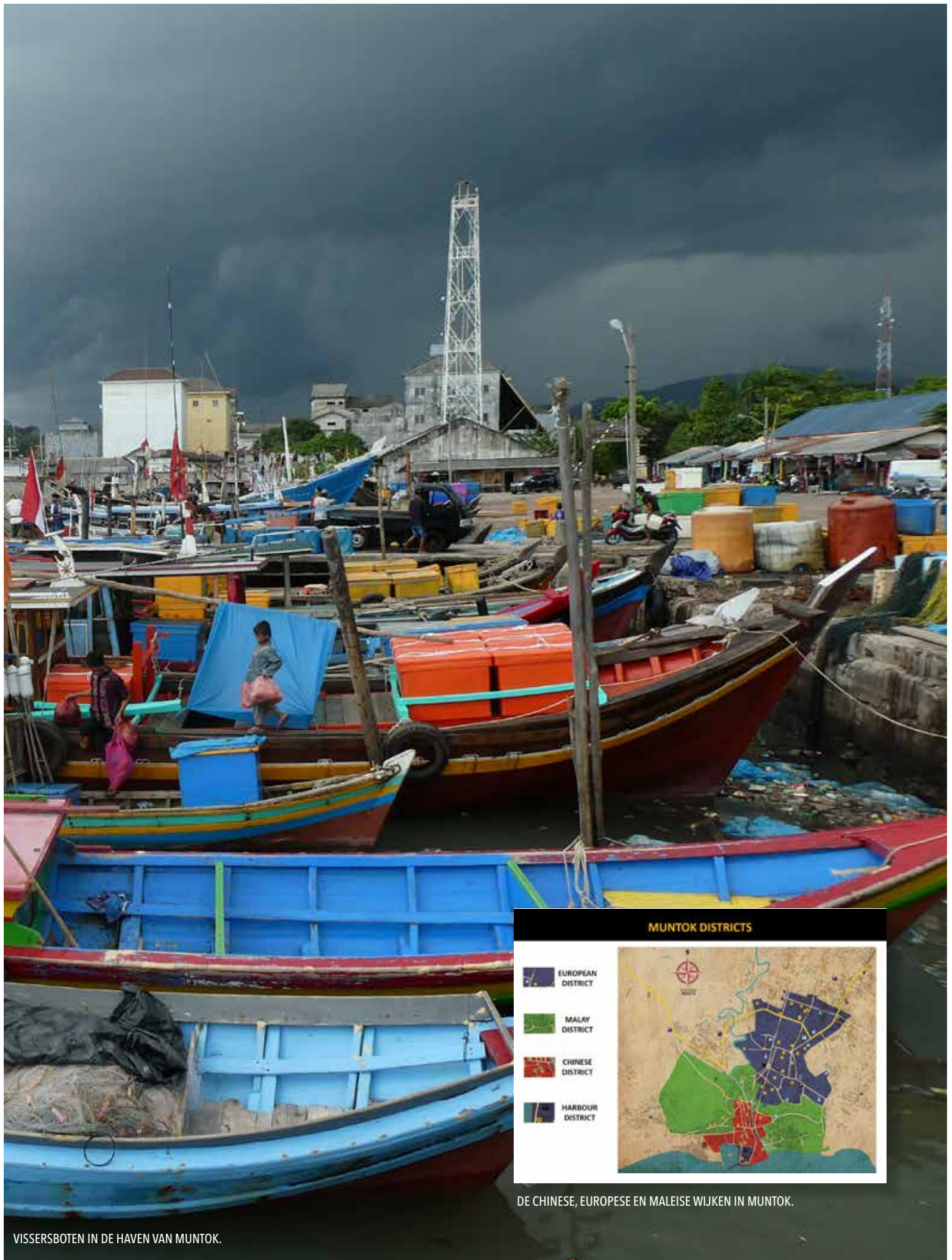
Steeds meer Indonesische steden herontdekken hun cultureel erfgoed. Maar hoe geef je een historische binnenstad nieuw leven als leegstand, vervuiling en verval grote problemen zijn? Muntok en Banjarmasin zoeken een oplossing.

TEKST: **PETER TIMMER** EN **JACQUELINE ROSBERGEN** FOTOGRAFIE: **PETER TIMMER**

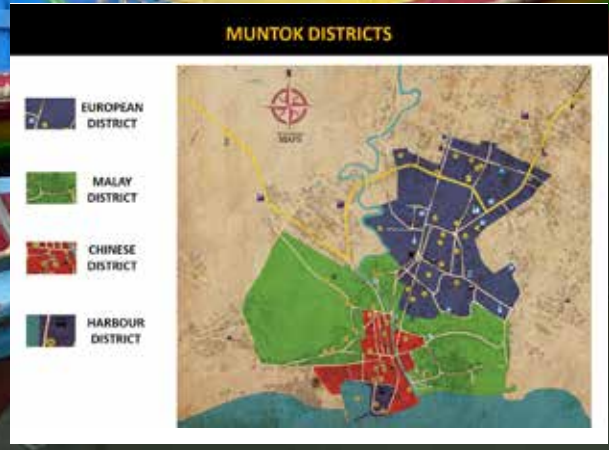

EEN CHINESE TEMPEL (LINKS) EN EEN MOSKEE (RECHTS) DELEN EEN PLEIN IN MUNTOK.

VISSERSBOTEN IN DE HAVEN VAN MUNTOK.

DE CHINESE, EUROPESE EN MALEISE WIJKEN IN MUNTOK.

Ooit stond Banjarmasin, op het Indonesische deel van het eiland Borneo, bekend als het ‘Venetië van het Oosten’. Het leven speelde er zich af op en langs de vele rivieren en kanalen die de oorspronkelijke infrastructuur vormen.

Aan de oevers liggen talrijke op palen gebouwde kampongs, elk met een eigen karakter, cultuur en economische activiteit.

Bruggen en bruggetjes herinneren aan de koloniale tijd. De drijvende markten, waar kooplui en klanten in een kleurige kluwen van roeibootjes door elkaar dobberen, zijn nog altijd een belangrijke toeristische trekpleister.

De traditionele manier van bouwen en leven met het water staat echter onder druk. Banjarmasin (700.000 inwoners) is de hoofdstad van de provincie Zuid-Kalimantan en groeit snel. Wegverkeer en moderne bebouwing kregen er de afgelopen decennia de overhand. De rivieren zijn vervuild en het water heeft zijn functie als verkeersader verloren.

De kampongs, waar de voorzieningen vaak gebrekkig zijn,

dreigen te vervallen tot sloppenwijken vol illegale bouwsels, waar de woonomstandigheden te wensen overlaten.

De stad zoekt nu manieren om haar bijzondere, met het water verbonden identiteit te behouden en haar te gebruiken om toeristen te trekken en de kampongs nieuw leven in te blazen.

Verval en leegstand

Duizend kilometer westelijker, op het eiland Bangka, bij Sumatra, kampt de stad Muntok met een ander probleem. Muntok (40.000 inwoners) was ooit het centrum van de tinwinning in Nederlands-Indië.

Voor de koloniale ambtenaren en de Europeanen die in de tin-industrie werkten werd een Europese wijk aangelegd, met lommerrijke lanen en parken, vrijstaande huizen in Indische en Europese stijl, kerken, scholen en een gevangenis. Tin delven

gebeurde door de lokale bevolking en Chinezen. Bij de haven met vissersboten en oude pakhuizen ligt een bruisende Chinese wijk, met daar omheen kampongs met houten huizen

OPHAALBRUG OVER DE KUINRIVIER IN BANJARMASIN IN DE KOLONIALE TIJD (COLLECTIE TROPENMUSEUM).

BANJARMASIN EN OMGEVING IN 1916 (BRON KITLV, LEIDEN).

BANJARMASIN, DRIJVENDE MARKT.

op palen voor de Maleise bevolking. Muntok herbergt nog steeds een van de grootste smelterijen ter wereld, maar de economische activiteit en de leefbaarheid in de stad lopen terug. Verval en leegstand zijn het gevolg.

De betonnen kolossen van de vele kwekerijen voor vogelnestjes in de Chinese wijk domineren steeds meer het stadsbeeld. Ze bedreigen het bijzondere karakter van het historische Muntok en ontnemen het zicht op de omringende bergen. Legale en illegale tinwinning verontreinigt de zee en de rivieren. Net als Banjarmasin hoopt Muntok aantrekkelijker te worden door het cultureel erfgoed te revitaliseren.

Historisch stadslandschap

Beide steden vroegen de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) te helpen bij het vinden van mogelijkheden om hun traditionele karakter op moderne manier te versterken.

Nederland heeft veel ervaring met de ontwikkeling van historische binnensteden en de RCE heeft een methode ontwikkeld die daarbij van nut kan zijn, gebaseerd op de zogeheten *Historic Urban Landscape*-benadering (HUL) van werelderfgoedorganisatie UNESCO. Hierbij wordt gekeken hoe erfgoed een rol kan spelen bij de revitalisering van binnensteden waarbij ook rekening wordt gehouden met sociale en economische ontwikkelingen, natuurlijke omstandigheden, bevolkingssamenstelling, culturele factoren en gemeenschapswaarden. Dat kan een langdurig proces zijn.

De methode van de rijksdienst is erop gericht om dat in een

workshop in korte tijd te doorlopen en snel ideeën te genereren. Die ideeën zijn weliswaar niet altijd even gemakkelijk uit te voeren, maar wel inspirerend.

Geef de zee terug

In Muntok namen onder andere het lokale tinmuseum, het netwerk van Sumatraanse erfgoedinstellingen, tinproducent PT TIMAH, studenten, de gemeente en bewoners deel aan de workshop.

De belangrijkste uitkomst was dat de stad de zee en de rivier terug moet krijgen. De rivieroeveren dienen opnieuw te worden ingericht en de watervervuiling moet worden aangepakt, onder meer door de tinwinning op zee te stoppen.

Op verzoek van de gemeente werd nadrukkelijk naar de vogelnestjeskwekerijen gekeken – waarvoor inmiddels geen nieuwe vergunningen meer worden verstrekt – en een van de voorstellen was de gevels van de kwekerijen te bekleden met planten. Dat maakt de impact minder hard en zorgt voor verkoeling als de opwarming van de aarde toeneemt.

Voor leegstaande historische gebouwen is gezocht naar

Erfgoed
in den vreemde

VOGELNESTJESKWEKERIJEN
IN DE CHINESE WIJK IN
MUNTOK.

‘Kaviaar van het Oosten’

Nestjes van gierzwaluwen zijn een delicatessen in Zuidoost-Azië. De vogels maken ze van speeksel en ze zitten vol vitamines en mineralen. De soep die ervan wordt getrokken geeft (naar men zegt) energie, een mooie huid en een goede gezondheid. Indonesië is een van de grootste leveranciers van vogelnestjes. Oorspronkelijk werden ze verzameld in grotten, maar tegenwoordig worden gierzwaluwen gehouden in grote betonnen bunkers. Een kilo schoongemaakte vogelnestjes brengt op markten in Singapore, Hongkong en China al gauw 7.000 euro op. Ze worden daarom wel de ‘kaviaar van het Oosten’ genoemd.

Erfgoed in den vreemde

BANJARMASIN, DEELNEMERS WORKSHOP OP EXCURSIE.

nieuwe functies die passen bij het karakter van de wijk waar ze in liggen.

De stad kan verder haar geschiedenis benutten door bezoekerscentra te openen of activiteiten te organiseren die te maken hebben met tin of met de nationale geschiedenis,

want zowel Mohammad Hatta als Soekarno, grondleggers van de Indonesische staat, waren door het koloniale bestuur naar Muntok verbannen.

Muntok staat ook bekend om zijn vele soorten cake en deze thuisindustrie kan worden gestimuleerd, net als de kleinschalige visserij.

Al die dingen kunnen de stad een economische impuls geven en leefbaarder maken.

Rivier centraal

In Banjarmasin schoven studenten

en jonge professionals aan bij experts van de gemeente, de lokale universiteit en de Indonesische centrale bank.

Bedacht werd de rivier weer een centrale plek te geven in de stad, bijvoorbeeld door een adequaat netwerk van openbaar vervoer over water op te zetten en om nieuwe huizen te bouwen in traditionele stijl, drijvend of op palen. Dat laatste was ook ingegeven door een duur en impopulair appartementencomplex aan de oever, dat niet aansluit bij de lokale levenswijze.

Verder moeten de hygiëne en afvalverwerking verbeteren en werd voorgesteld een kampong, gespecialiseerd in de lokale variant van batik (sasirangan), tot toeristische attractie te ontwikkelen en om oude drijvende huizen op te knappen en een toeristische functie te geven.

Tentoonstelling en erfgoedvereniging

Om de ideeën breder onder de aandacht te brengen is een kleine tentoonstelling georganiseerd, die op het ogenblik door de stad reist.

Enkele inwoners van Banjarmasin die aan de workshop deelnamen zijn bovendien bezig een erfgoedvereniging op te zetten. Ze zijn in gesprek met het stadsbestuur, de universiteit en de centrale bank om de ideeën verder uit te werken en Banjarmasin te helpen haar bijzondere identiteit als rivierstad nieuw leven in te blazen.

Nederland en Indonesië delen een lange geschiedenis. In het kader van het programma Gedeeld Cultureel Erfgoed van de Nederlandse overheid werken Nederland en Indonesië samen om het gedeelde erfgoed een duurzame toekomst te geven.

HUL Quick Scan

De door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) ontwikkelde HUL Quick Scan is een praktische methode om snel een praktisch toekomstperspectief te ontwikkelen voor een historisch gebied dat ook kan dienen als uitgangspunt voor beleid. Hierbij wordt nauw samengewerkt met Heritage Hands On (Amsterdam), de IPB Universiteit (Bogor), de Trisakti Universiteit (Jakarta) en de Universiteit van Indonesië (Jakarta).

Geprobeerd wordt verschillende partijen met elkaar te verbinden en te stimuleren erfgoed op te pakken als katalysator voor toekomstige ontwikkelingen. Inspireren is het belangrijkste doel.

In een meerdaagse workshop worden ideeën gegenereerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van lokale kennis en expertise en waarbij een grote rol is weggelegd voor belanghebbenden, zoals het gemeentebestuur, ondernemers, bewoners en instellingen. Verschillende Indonesische universiteiten willen de HUL Quick Scan opnemen in hun curriculum en trainingen erin geven aan andere universiteiten.